

1. Теплов Б.М. Заметки на полях / Б.М. Теплов // Избранные труды: в 2 т. Т. 2. – М.: Педагогика, 1985. – С.306 – 312.
2. Теплов Б.М. О некоторых общин вопросах разработки истории психологи / Б.М. Теплов // Вопросы психологи. Материалы второй закавказской конференции психологов. – Ереван., 1960. – С. 3 – 13.
3. Якунин В.А. История психологи: учеб. пособ. / В.А. Якунин. – СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 1998. – 376 с.
4. Ярошевский М.Г. История психологии. От античности до середины XX века / М.Г. Ярошевский. – М.: Академия, 1996. – 416 с.
5. Ярошевский М.Г. Историческая психология науки / М.Г. Ярошевский. – СПб.: Изд-во Междунар. фонда истории науки, 1995. – 352 с.
6. Ярошевский М.Г. Краткий курс истории психологии / М.Г. Ярошевский. – М.: Междунар. пед. академия, 1995. – 140 с.
7. Ярошевский М.Г. Л.С. Выготский: в поисках новой психологи / М.Г. Ярошевский – СПб.: Междунар. фонд истории науки, 1993. – 301 с.
8. Ярошевский М.Г. Трёхаспектность науки и проблемы научной школы / М.Г. Ярошевский // Социально-психологический аспекты науки. – М.: Наука, 1973. – С. 174 – 184.

Мурашко І. В. (Київ)

РОЗКРИТТЯ ПОНЯТТЯ «ОСОБИСТІСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ» ТА ЙОГО ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТРУКТУРИ

У статті висвітлено наукові підходи до розкриття змісту поняття «потенціал», «особистісний потенціал»; запропоновано психологічну структуру особистісного потенціалу.

Ключові слова: *можливості і ресурси особистості, особистісний потенціал, психологічна структура особистісного потенціалу, розвиток особистості.*

В статье освещаются научные подходы к раскрытию содержания понятий «потенциал», «личностный потенциал»; предложена психологическая структура личностного потенциала.

Ключевые слова: *возможности и ресурсы личности, личностный потенциал, психологическая структура личностного потенциала, развитие личности.*

The article deals with scientific approaches to disclosure of the "personal potential" concept. We suggest the psychological structure of personal potential.

Key words: *capabilities and resources of personality, personal potential, psychological structure of personal potential, development of personality.*

Актуальність проблеми. В умовах соціально-економічних перетворень найважливішим ресурсом розвитку суспільства стає потенціал особистості, компетентної у виконанні своїх соціальних та професійних функцій, відповідальної у прийнятті рішень, здатної до саморозвитку. Сьогодні психологи стурбовані масштабом і глибиною кризових явищ у сфері розвитку підростаючого покоління. У сучасних умовах розвитку нашої країни необхідні нові наукові підходи до вирішення проблем людини в багатьох сферах суспільного життя. Адже ми живемо в інформаційному суспільстві, коли бурхливі зміни здійснюються за відносно короткий час. Людина змушена реагувати на них, проте часто вона не готова до постійних змін у суспільстві. Щоб адекватно реагувати на ці зміни, людина повинна активізувати свій особистісний потенціал. Унікальність кожної людини не викликає сумнівів. Однак уміння представити себе світові, виразити свою унікальність є проблемою для більшості людей. Ми звикли діяти за заздалегідь заданими програмами, схемами, шаблонами. Така "запрограмованість" поведінки призводить до переживання безглуздості свого існування, почуття протесту проти вимог суспільства, яке не дозволяє відхилитися від прийнятих норм.

Постановка проблеми. Аналіз наукової літератури показав, що феномен особистісного потенціалу на сучасному етапі його дослідження розглядається неоднозначно. Привертає увагу майже повна відсутність концептуально-методологічних підходів, що дозволяли б різнобічно дослідити даний феномен; мала кількість експериментальних робіт, які розкривають роль особистісного потенціалу в різних видах діяльності [3; 6]. Тому сьогодні виокремити більш-менш конкретні його усталені та процесуальні характеристики, а також його генезу доволі важко. Можна констатувати, що дослідження поняття «потенціал» не вийшли за межі постановки проблеми. Так само побіжно розглядалося й похідне від нього поняття «особистісний потенціал людини».

В сучасних психологічних словниках та підручниках з психології визначення особистісного потенціалу відсутнє.

Тому надзвичайно актуальною залишається проблема розкриття психологічного змісту поняття «особистісний потенціал», а також дослідження його структури.

Мета статті полягає в аналізі існуючих підходів і концепцій, в яких так чи інакше розглядається феномен особистісного потенціалу; у виокремленні основних психологічних умов його формування та розвитку в процесі діяльності особистості; розкритті змісту особистісного потенціалу та його психологічної структури.

Стан розроблення проблеми. Зважаючи на історію вивчення питання, зазначимо, що розуміння сутнісних характеристик поняття «потенціал» бере початок у філософській спадщині Платона та Аристотеля, активно використовується їхніми послідовниками та не втратила значущості до сьогодні.

Аристотель розглядав поняття «потенціал» як «акт і потенції особистості» та особистісний розвиток. Він розрізняв буття на «потенційне» і «актуальне», а особистісний розвиток розглядав як процес переходу від першого до другого [16; 18].

Сучасні наукові дослідження дозволяють визначити потенціал як універсальну загальнонаукову категорію, що означає «сукупність наявних засобів, можливостей у конкретній області» [1, с. 223].

Проблема потенційних можливостей особистості та їх реалізації в діяльності розглядається в роботах таких учених, як Б.Г. Ананьєв, Г.О. Балл, Л.С. Виготський, В.В. Давидов, Д.В. Ельконін, А.М. Матюшкін, В.М. Мясіщев, Б.М. Теплов, Е.Н. Erikson, S. Freud, С.Г. Jung, О.М. Maslow, М. Mead та ін. [13; 14; 15; 18]. Найважливіша детермінуюча функція сфери потенційного в розвитку особистості, що служить джерелом смислоутворення, часової перспективи відзначалася також О.М. Леонтєвим, Л.І. Божович [2; 8; 9; 18]. Тлумачення поняття потенцій стосовно психіки в цілому знаходимо у працях Г.С.Костюка, С.Д.Максименка, С.Л. Рубінштейна, які ставили питання про можливості невикористаних психічних резервів, здатних актуалізуватися під впливом певних умов [4; 5; 7; 14; 15; 18]. За медичною енциклопедією, «потенція – прихована можливість; здатність, що може реалізуватися за певних умов; достатність сил для якої-небудь діяльності» [17, с. 638]. На сьогодні розробка загальних закономірностей формування потенційної сфери або функціонального запасу особи в процесі діяльності здійснюється за умов вивчення соціально-адаптивного потенціалу (К.А. Абульханова-Славська, Н.В. Воронкова, А.Г. Маклаков, С.Д. Максименко), творчого потенціалу (І.В. Воронюк, В.О. Моляко, А.А. Хорошун, О.Л. Шульган ін.), духовного потенціалу (К.А. Абульханова-Славська, К.В. Петров, О.О. Фролов, В.Д. Шадріков), енергопотенціалу (С.Д. Максименко), інтелектуального потенціалу (Л.А. Венгер, В.М. Дружинін, С.Д. Максименко, Т.В. Прохоренко, М.Л. Смільсон), морально-етичного потенціалу (Л.В. Мар'яненко), трудового потенціалу (А.І. Вишняк, Е.А. Радаєва, Р.М. Федосова, Е.А. Хохлова), менеджерського потенціалу (О.Г. Шмелев, Г.А. Соловейчик), «потенціалу» взагалі (В.Г. Асєєв, Ю.О. Власенко, В.К. Зарецький, І.П. Маноха, В.І. Слободчиков), викликаних потенціалів

(М.В. Борисова, О.Р. Дмитроца, В.Б. Павленко, М.В. Макаренко). Не дивлячись на широкий діапазон робіт з проблем потенціалу, можна відзначити їх різноплановість, відсутність концептуальних напрацювань. Автори, застосовуючи поняття «потенціал», зазвичай, використовують його декларовано, лише поглиблюючи свій предмет дослідження; або цілеспрямовано як метафору чи порівняння у теоретико-експериментальних дослідженнях.

Виклад основного матеріалу. У роботах С.Л. Рубінштейна, В.М. Мясіщева, Б.Г. Ананьєва опрацьовано такі поняття, як «актуальна потреба», «актуальна спроможність», «актуальна ситуація», «актуальні і потенційні характеристики людини» [7; 12; 14; 18]. С.Л. Рубінштейн підкреслював, що людину як особистість характеризує не тільки те, що вона є, але і те, ким вона хоче стати, до чого вона активно прагне. Особистісний розвиток людини він визначає як реалізацію індивідом своєї потенційної універсальності, нескінченності, як становлення людини в індивіді. Тобто її характеризує не тільки те, що вже склалося і реально функціонує в її особистості, але й те, що складає «внутрішній зміст особистісного розвитку» (сфера можливостей) [7; 12; 14; 18]. В.М. Мясіщев виділяв у структурі психічного дві базисні складові: процесуальну та потенційну. Вони становлять єдність, виступаючи при цьому різними, а не тотожними поняттями [12]. Б.Г.Ананьєв, досліджуючи процес онтогенетичного розвитку людини, особливе значення надавав проблемі вивчення психічних резервів та ресурсів, ставив питання про розкриття істинних потенціалів розвитку людини. Під потенціалом він розумів властивості індивіда й особистості, що визначають готовність і здатність до виконання дій та досягнення в ній певного рівня продуктивності, інтегровані в людині як у суб'єкта діяльності. На його думку, потенціали розвитку є одними з істотних властивостей як особистості, суб'єкта діяльності, так і індивіда. Він зазначає, що людина як суб'єкт трудової діяльності має певні потенціали – працездатність і спеціальні здібності, активність у формі ціннісних орієнтацій, мотивів. Доцільно, на думку Б.Г. Ананьєва, розглядати потенційні характеристики з погляду функціонального боку структури особистості. У зв'язку з цим ядром потенціалу особистості автор називає працездатність [12].

Якщо можливості особистості проявляються в безпосередньо спостережуваній ситуації, то особистісний потенціал формується, накопичується, розвивається нерідко у прихованій від спостереження формі і тільки після цього виявляється в актуальній ситуації. Тому поняття «потенціал» перебуває в нерозривному зв'язку з категорією «розвиток», що обумовлює його приховану динамічну природу

(Г.О. Балл, Л.С. Виготський, Д.Б. Ельконін, Г.С. Костюк, Д.О. Леонтєв, О.М. Леонтєв, С.Д. Максименко, К.В. Петров, С.Л. Рубінштейн та ін.) [3; 4; 6; 7; 8; 9; 14; 15; 18]. Потенціал існує саме як можливість, яка носить прихований характер до моменту її прояву, коли потенціал «викликається» на поверхню буття силою обставин.

За Д.О. Леонтєвим особистісний потенціал – це узагальнена системна характеристик індивідуально-психологічних особливостей людини, що лежить в основі здатності особистості виходити зі стійких внутрішніх критеріїв і орієнтирів у своїй життєдіяльності і зберігати стабільність діяльності й смислових орієнтації при зовнішньому тиску і в змінних умовах [6].

Важливими для розуміння сутності потенціалу є праці Л.С. Виготського, Г.С. Костюка, С.Д. Максименка, в яких потенціал розглядається у взаємозв'язку з діяльністю. Потенціал не існує сам по собі як якась відособлена від діяльності сутність, а матеріалізується в різних видах людської діяльності [4; 15; 18]. Він, таким чином, завжди має діяльну природу (Б.Г. Ананьєв, Д.О. Леонтєв, С.Л. Рубінштейн, Д.М. Узнадзе та ін.) [6; 7; 12; 14; 18]. Це пов'язує в єдине ціле діяльність з виявленням, розвитком і реалізацією потенціалу. Відзначимо, що потенціал, вочевидь, безпосередньо пов'язаний з механізмами оволодіння діяльністю, включаючи необхідні для цього вміння, навички та діяльнісні компетенції. Потенціал і діяльність – це два різних феномени. За С.Д. Максименком, потенціал – це така можливість, яка, реалізуючись у діяльності, удосконалюється, залишаючись потенційною (ймовірнісною можливістю), в той час як діяльність відокремлена від потенціалу і є засобом досягнення поставленої мети [4; 5]. Вчений зазначає, що вихідним матеріалом для виконання діяльності, переходу від можливості дії, її уявлення до дійсності, матеріалізації образів, почуттів і думок є енергія. Енергопотенціал людини – це величина її здатності до дії (пізнавальної, чуттєвої, мислительної, моральної, естетичної, тобто творчої) [4].

Діяльна сутність потенціалу (Б.Г. Ананьєв, С.Л. Рубінштейн, Д.М. Узнадзе та ін.) робить необхідним розгляд його з урахуванням психології потреб [6; 7; 12; 14; 18]. Особливого значення набуває духовна потреба особистості, багато в чому визначає духовний потенціал і включена в його психологічну структуру. Саме духовна потреба, на думку К.А. Абульханової-Славської, інтегрує особистісний потенціал і виявляється у формі рівня домагань особистості. Потенціал, таким чином, має як особистісну, так і діяльну природу [10]. Об'єднувальною підставою для духовного потенціалу як цілісного психологічного явища є моральне втілення особистості в

навколишньому світі в процесі її самоактуалізації, а також виявлення внутрішніх потенційних можливостей «духу» в «гармонійній, цілісній і творчій формі» (С. Rogers) [12; 13].

Особистісний потенціал характеризує внутрішні нерозкриті можливості особистості в русі, що є підставою для дослідження його засобом «динамічного» вивчення. При цьому потенціал розуміється не як стан тимчасово невикористаних ресурсів, а як усе зростаюча готовність до вирішення все складніших завдань. «Зона особистісного потенціалу», таким чином, завжди представляє собою зону особистісного зростання із зростаючими можливостями самоактуалізації та саморозвитку особистості (Г.О. Балл, О.О. Бодалев, А.О. Деркач, Н.В. Кузьміна, С.Д. Максименко, Л.В. Мар'яненко, В.О. Моляко та ін.) [3; 4; 15]. На наш погляд, поставлене питання говорить про активну і пасивну зони потенціалу. Потенціал динамічно переходить у можливість точно так само, як перспектива переходить у реальність (Л.І. Анциферова, В.Г. Асєєв, В.П. Зінченко, Б.Ф. Ломов, В.М. Марков, Б.Д. Паригін та ін.). Провідною властивістю потенціалу можна вважати ймовірність реалізації особистісних ресурсів у разі потреби. Більш того, якщо наявність можливості можна об'єктивно спостерігати, то наявність потенціалу можна лише припускати до моменту його реалізації.

Узагальнюючи психологічні теоретичні погляди вчених на проблему розкриття змісту потенціалу особистості, можна дати такі визначення особистісному потенціалу:

– *особистісний потенціал* – це динамічна психологічна система з тенденцією до сталого досягнення цілей, що дозволяє перевищувати звичайні діяльнісні показники за рахунок накопиченого особистісного ресурсу можливостей на шляху до досягнення акме [6];

– *особистісний потенціал* – це комплекс психологічних властивостей, що дає людині можливість приймати рішення і регулювати свою поведінку, враховуючи й оцінюючи ситуацію, але виходячи насамперед зі своїх внутрішніх уявлень і критеріїв.

На нашу думку, поняття «особистісний потенціал» фіксує як здатність до творчості, так і прагнення до самовдосконалення, саморозвитку. Як структури, що дозволяють особистості зберігати свій стан і дають імпульс до саморозвитку, можуть виступати інтелектуальний і творчий потенціали, кожному з яких відводиться своя роль у формуванні, стабілізації та розвитку цілісної особистості.

У психологічній літературі виокремлено різні показники особистісного потенціалу: особистісна автономія і незалежність, внутрішня свобода; осмисленість життя; життєстійкість в складних

обставинах; готовність до внутрішніх змін; здатність сприймати нову невизначену інформацію; постійна готовність до дії; особливості планування діяльності; тимчасова перспектива особистості. Неважко помітити, що всі ці показники не суперечливі, а доповнюють один одного.

Проведений аналіз літератури дозволяє нам виділити основні складові особистісного потенціалу у контексті діяльності людини, кожна з яких, у свою чергу, може бути системно розглянута як потенціал:

1. Гносеологічний потенціал (система знань, умінь, навичок, уявлень, світогляду, пізнавальних здібностей). Цією проблематикою займалися Ю.О. Власенко, Г.С. Костюк, С.Д. Максименко, О.П. Шестопалова та ін.

2. Аксіологічний потенціал (система цілей, цінностей та орієнтації, соціально-психологічних установок). Чітко висвітлені ці питання у роботах С.Л. Рубінштейна, Д.М. Узнадзе та ін.

3. Творчий потенціал (можливість творити, знаходити нове, діяти оригінально і нестандартно). Важливими для розуміння сутності творчого потенціалу є праці О.М. Матюшкіна, В.О. Моляка, М.Л. Смульсон та ін.

4. Комунікативний потенціал (здібності спілкування, розуміння і взаєморозуміння, здатності до оволодіння спілкуванням, комунікативні якості, вміння та навички). Дана проблематика розглядається у роботах Л.С. Виготського, О.І. Власової, Я.Л. Коломінського, А.В.Мудрика та ін.

5. Художній потенціал (система художньо-естетичних потреб, форм і способів їх задоволення). В.В. Антоненко, О.В.Завгородня розглядали зазначені питання.

6. Професійний потенціал (відповідність орієнтації, схильностей, професійних уподобань обраної професії, наявність відповідного типу особистості, рівень професійної мотивації). Дана проблематика опрацьована у роботах О.І. Вишняк, Е.А. Хохлової та ін.

7. Духовний потенціал (система смислів і смисложиттєвих орієнтації, духовно-моральних цінностей, життєвих позицій і моральних настанов особистості в системі загальнолюдських моральних норм). Ці питання висвітлено у працях К.А. Абульханової-Славської, Л.В. Мар'яненко та ін.

В.О. Моляко виокремив у структурі творчого потенціалу особистості такі складові:

– мотиваційний компонент: допитливість, потяг до створення нового, до пошуку й розв'язання проблем;

– емоційний компонент: задатки, нахили...; емоційне забарвлення окремих процесів, емоційне ставлення...; інтуїтизм – здатність до прояву неусвідомлюваних швидких (іноді миттєвих) оцінок...;

– вольовий компонент: наполегливість, систематичність у роботі; цілеспрямованість, рішучість...;

– інтелектуальний компонент: швидкість у засвоєнні нової інформації...; прояви загального інтелекту...» [3, с.125].

На наш погляд, особистісний потенціал має таку психологічну структуру: задатки, схильності, інтереси, прагнення до створення нового, прояв загального інтелекту, наполегливість, цілеспрямованість, рішучість, працьовитість, здібності до вироблення особистісних стратегій.

Тільки в єдності цих компонентів можливе становлення і гармонійний розвиток особистості, вдосконалення її потенційних можливостей.

Висновки. Особистісний потенціал людини відіграє важливу роль в її житті. Тому від того, як правильно буде проходити процес формування потенціалу та його розвиток, залежить успіх індивіда. Широке трактування смислового поняття «потенціал» полягає в його розгляді як джерела можливостей, засобів, що можуть бути приведені в дію, використані для вирішення будь-якого завдання або досягнення певної мети; можливості окремої особи, суспільства, держави у певній галузі.

Потенціал особистості включає в себе гносеологічний, аксіологічний, творчий, комунікативний, художній, професійний, духовний потенціали.

Особистісний потенціал людини характеризує внутрішню фізичну і духовну енергію людини, його діяльну позицію, спрямовану на творче самовираження й самореалізацію. Таким чином, «зона особистісного потенціалу» завжди представляє собою зону особистісного зростання і говорить про його активну і пасивну сторони.

Особистісний потенціал людини може змінюватися. Ці зміни можуть бути як прогресивними, так і регресивними, що вказує на необхідність врахування при плануванні і впровадженні нововведень не тільки характеру і ступеня їх впливу на особистісний потенціал людини, а й можливі наслідки цих впливів.

І на закінчення хочемо підкреслити, що «... через інших ми стаємо самими собою ... Особистість стає для себе тим, що вона є в собі, через те, що вона представляє для інших» [8, с. 57].

ЛІТЕРАТУРА

1. Василенко П.М., Васильченко В.С., Галицький В.М. Словник-довідник соціального працівника: навч. посіб. – К.: ПП КДСЗУ, 2007. – 322 с.
2. Гуткина Н.И. Л.И. Божович: вехи биографии и основные понятия концепции формирования личности // Вопросы психологии. – 2008. – № 5. – С. 130-134.
3. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України «Актуальні проблеми психології»: У 12-ти т. / За ред. В.О. Моляко. – Т 12. – Вип. 10. – Ч.ІІ. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2010. — 460 с.
4. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості. – К.: Видавництво ТОВ «КММ», 2006, – 240 с.
5. Максименко С.Д. Загальна психологія. Видання 3-є, перероблене та доповнене. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 272 с.
6. Леонтьев Д.А. Личностное в личности. Личностный потенциал как основа самодетерминации – Режим доступа к статье.: <http://www.psychology-online.net>
7. Мясоед П.А. С.Л. Рубинштейн: идея живого человека в психологии // Вопросы психологии. – 2009. – № 4. – С. 108-118.
8. Петровский А.В. Личность в психологии с позиций системного подхода // Вопросы психологии. – 1981. – № 1. – С. 57-66.
9. Петровский А.В. Проблемы развития личности с позиций социальной психологии // Вопросы психологии. – 1984. – № 4. – С. 15-29.
10. Прангишвили А.С. Деятельность и психология личности // Вопросы психологии. – 1981. – № 1. – С. 168-170.
11. Психологічні дослідження творчого потенціалу особистості: монографія / авт. кол., наук., керівник В.О. Моляко. – К.: Педагогічна думка, 2008. – 208 с.
12. Психологія особистості: Словник-довідник / За ред. П.П. Горностая, Т.М. Титаренко. – К.: Рута, 2001. – 320 с. – Бібліогр.: С. 263-293.
13. Саугстад Пер. История психологи. От истоков до наших дней. – Самара: Издательский Дом «Бахрах-М», 2008. – 544 с.
14. Семенов І.М. Розвиток творчої особистості С.Л. Рубінштейна та періодизація його професійної діяльності // Практична психологія та соціальна робота. – 2010. – № 2. – С. 1-8.
15. Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції "Успішність особистості: потенціал та обмеження" – 2010. – Режим доступу до тез.: <http://www.psy-science.com.ua>
16. Философский энциклопедический словарь / Редкол.: С.С. Аверинцев, Э.А. Араб-Оглы, Л.Ф. Ильичёв и др. – 2-е изд. – М.: Сов. энциклопедия, 1989. – 815 с.
17. Червяк П.І. Медична енциклопедія. – К.: Вид. центр «Просвіта», 2001. – 1024 с.

18. Ярошевский М.Я. История психологии от античности до середины XX в. Учеб. пособие. – М., 1996. – 416 с.

Рябчич Я. С. (Київ)

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Стаття присвячена висвітленню актуальної проблеми передумов виникнення суїцидальної поведінки підлітків. Аналізуються різні наукові підходи (біологічний, антропологічний, соціальний, психологічний). Охарактеризовані типи сімей, як стимулюючі аспекти суїцидальних тенденцій. Розглядаються сутність, передумови виникнення, психологічні особливості предсуїцидальних чинників.

Ключові слова: суїцид, суїцидальні чинники, підлітковий суїцид.

Статья посвящена освещению актуальной проблемы предпосылок возникновения суицидального поведения подростков. Анализируются разные научные подходы (биологический, антропологический, социальный, психологический). Охарактеризованы типы семей, как стимулирующие аспекты суицидальных тенденций. Рассматриваются сущность, предпосылки возникновения, психологические особенности предсуицидальных факторов.

Ключевые слова: суицид, суицидальные факторы, подростковый суицид.

The article is focused on the actual problem of preconditions for occurrence of the suicidal behavior among teenagers. The author analyzed different scientific approaches (biological, anthropological, social, and psychological). Different types of families are described as stimulating factors of suicidal tendencies. Scrutinized are the essence, preconditions of occurrence and psychological features of pre-suicidal factors.

Keywords: suicide, suicidal factors, adolescent suicide.

Мета статті полягає у визначенні основних понять з даної проблематики, розкриття ролі індивідуально-психологічних та соціально-психологічних особливостей підліткового віку, як передумов виникнення суїциду.

Виклад основного матеріалу. Щоб розкрити сутність, що виражає глибинні зв'язки та внутрішню основу такого явища, як суїцидальна поведінка особистості необхідно сконцентрувати увагу на рисах, стадіях, загальних характеристиках, компонентах суїцидальної поведінки.